

RODNI ASPEKTI INFORMACIJSKOG POREMEĆAJA

Brigita Miloš :: Josip Šipić :: Katarina Bošnjak

PREGLEDENI ZNANSTVENI RAD / DOI: 10.20901/ms.15.30.7 / DATUM: 15.5.2024.

SAŽETAK Cilj je ovog rada predstaviti aspekte informacijskog poremećaja koji su u znanstvenoj i stručnoj literaturi prepoznati kao specifično rodni, s posebnim naglaskom na dezinformacijske taktike i manipulacije koje za cilj imaju dezavuiranje žena (u politici) te svih onih osoba čiji se rodni identitet ne može jednostavno upisati u matricu tradicionalne rodne binarnosti. Iako je činjenica da rodne dezinformacije predstavljaju važan aspekt najčešće orkestrirane dezinformacijske kampanje protiv žena ili osoba drukčijega rodnog i/ili seksualnog identiteta, u ovom se radu osvrćemo i na druge informacijske poremećaje, tj. na misinformacije i malinformacije. U radu se također prikazuju u literaturi već prepoznati agensi, akteri i konteksti koji generiraju rodno diskriminatoran informacijski i medijski prostor te se navode primjeri kojima se želi uputiti na specifične učinke rodno uvjetovanih aspekata informacijskog poremećaja koji predstavljaju forme rodno uvjetovanog online ili offline nasilja. Na koncu se navode prijedlozi za prevenciju i suzbijanje takvog oblika informacijskog poremećaja, s naglaskom na ulogu provjeravatelja rodni dezinformacija.

KLJUČNE RIJEČI

ANTIRODNI POKRETI, INFORMACIJSKI POREMEĆAJ, PROVJERAVATELJI INFORMACIJA, RODNE DEZINFORMACIJE

Bilješka o autorima

Brigita Miloš :: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet :: bmilos@ffri.hr

Josip Šipić :: CESI – Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje, Libela.org :: josip.sipic@libela.org

Katarina Bošnjak :: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet :: kbosnjak@student.uniri.hr

Napomena: Rad je nastao u sklopu projekta GenderFacts: uspostava novog provjeravatelja točnosti informacija u području ravnopravnosti spolova s ciljem suzbijanja rodni dezinformacija te spolne i rodne diskriminacije. Projekt se financira bespovratnim sredstvima, iz sredstava Mehanizma za oporavak i otpornost, koje dodjeljuje Agencija za elektroničke medije.

INFORMACIJSKI POREMEĆAJ

Otvorena su društva još od izuma „tiskarskog stroja u 15. stoljeću, kada je prvi put u povijesti omogućeno masovno dijeljenje informacija“ (Milas i Dunder, 2023, str. 63) prepoznala izazove i opasnosti informacijskih neistina ili lažnih vijesti. Ipak, od druge polovine 20. stoljeća, a potaknuto intenzivnim razvojem informacijskih i komunikacijskih tehnologija, količina manipuliranih informacija, kao i brzina diseminacije takve vrste sadržaja, predstavljaju posve novu vrstu izazova s kojim se suvremena društva suočavaju. U tom smislu u izvješću Vijeća Europe iz 2017. godine naglašava se da „suvremena društvena tehnologija dovodi do toga da smo svjedoci nečeg novog: informacijskog zagađenja u globalnim razmjerima; složene mreže motiva za stvaranje, emitiranje i konzumiranje ‘zagađenih’ poruka; mnogo vrsta sadržaja i tehnika za promoviranje takvog sadržaja; bezbrojnih platformi koje objavljuju i reproduciraju taj sadržaj i vrtoglave brzine komunikacija između pouzdanih sudionika“ (Wardle i Derakhshan, 2017, str. 4). Preciznije određenje karakteristika suvremenog informacijskog okruženja Wardle i Derakhshan sistematiziraju nadalje u nekoliko točaka, od kojih je prva činjenica postojanja dostupne, jeftine i sofisticirane tehnologije publiciranja i uređivanja informacijskog sadržaja, koja bilo kome omogućava kreiranje i objavljivanje sadržaja. Autori dalje ističu tzv. „javnu konzumaciju informacija“, koja nastaje kao posljedica pojave društvenih mreža, za razliku od prijašnje konzumacije informacija koja je obilježena privatnošću (Wardle i Derakhshan, 2017, str. 12). Iako autori ne ulaze u elaboraciju pojmova *privatna* i *javna konzumacija informacija*, za pretpostaviti je da se radi o razlici između pasivnih konzumenata medijskog sadržaja i aktivnih potrošača (ili *protošača*, v. Hromadžić, 2008, str. 78–79) medijskog sadržaja (v. Peters, 2012; Silverstone, 1996). Nadalje, autori ističu brzinu širenja informacija, koja je znatno povećana zbog akceleriranog ciklusa vijesti i mobilnih uređaja, te činjenicu prijenosa informacija u stvarnom vremenu između različitih aktera od povjerenja uključenih u komunikaciju, a uz napomenu o tome da je svaka informacija znatno manje podložna preispitivanju (Wardle i Derakhshan, 2017, str. 12). Na koncu, autori ustvrđuju da „dnevno [2017., op. a.] provodimo dvostruko više vremena *online* u usporedbi s 2008. godinom“, a tijekom toga „produženog vremena konzumiramo nevjerojatne količine informacija i neizbježno pravimo pogreške“ (Wardle i Derakhshan, 2017, str. 13).

U formalnom smislu informacijski se poremećaj manifestira kroz tri modela, a to su: dezinformacije, misinformacije i malinformacije. Termin *informacijski poremećaj* smatra se primjerenijim od uobičajenog naziva *lažne vijesti* zbog potrebe zaštite digniteta novinarske profesije i zbog toga što je pojam *lažna vijest* „posve neprimjeren za opisivanje složene pojave informacijskog zagađenja“ (Wardle i Derakhshan, 2017, str. 5).

Trosegmentna shema informacijskog poremećaja zaživjela je i u domaćem i u inozemnom diskursu vezanom za ovaj aspekt informiranja i medija pa se tako pod pojmom *dezinformacije* podrazumijevaju „lažne, netočne ili zavaravajuće informacije dizajnirane, predstavljene i distribuirane s ciljem namjernog izazivanja štete i/ili ostvarenja osobne dobiti“ (Nenadić i Vučković, 2021, str. 6). Za razliku od dezinformacija, misinformacije (pogrešne informacije) jesu „informacije koje su neistinite, ali nisu stvorene s namjerom nanošenja štete; to su zavaravajuće ili netočne informacije koje ljudi dijele, a da ih nisu

prepoznali kao takve (vjeruju da su činjenične)” (Nenadić i Vučković, 2021, str. 6). Na koncu, malinformacije (zlomnamjerne informacije) jesu „informacije koje se temelje na stvarnosti, ali koriste se za nanošenje štete nekoj osobi, organizaciji ili zemlji” (Nenadić i Vučković, 2021, str. 6).

Pojačano znanstveno i stručno praćenje informacijskog poremećaja intenziviralo se nakon 2016. godine zbog povećanog širenja netočnih i lažnih informacija, a u kontekstu triju političkih događaja, konkretno predsjedničkih izbora u SAD-u na kojima je pobijedio Donald Trump, referendumu o izlasku Ujedinjenog Kraljevstva iz Europske unije te odluke o poništavanju nacionalnih izbornih rezultata u Keniji (Wardle i Derakhshan, 2017, str. 4; v. i Frau-Meigs, 2019; Marić Tokić i Skoko, 2023; Rozgonyi, 2018). Istraživanja ukazuju na opasnosti i štetnost koju informacijski poremećaj može imati ili već ima na gotovo sve aspekte života pojedinaca i društva, a s posebnim naglaskom na aspekte informacijskog poremećaja koji su usmjereni opstrukciji demokratskih procesa u nekom društvu (v. Cavallini i sur., 2023; Frau-Meigs, 2019; Grbeša Zenzerović i Nenadić, 2022; Klein, 2023; Lilleker i Pérez-Escobar, 2023; Nenadić, 2017; Vozab, 2017). Dezinformacija, iznimno toksičan, osmišljen i namjeran oblik informacijskog poremećaja, iako ne i jedini, u stručnim i znanstvenim radovima obilježena je četirima dimenzijama „koje zahtijevaju pažnju: (1) štetni sadržaji, (2) manipulativni akteri, (3) raznolikost tehnika i tehnologija koje akteri koriste kako bi povećali doseg i učinak svojih kampanja, te (4) digitalne arhitekture online platformi i njihove interne politike koje utječu na potencijal širenja dezinformacija” (Grbeša Zenzerović i Nenadić, 2022, str. 12). Također valja naglasiti da se dezinformacije i misinformacije „često preklapaju u sadržaju, a razlikuju se jedino u namjeri, dakle, širi ih netko namjerno kako bi prouzročio štetu ili ostvario korist, ili nenamjerno, vjerujući da bi mogle biti istinite. Čak i kada netočne informacije šire nesvjesno ili nenamjerno, dakle, kada vjeruju da su one istinite ili se ne zamaraju provjerom, građani, mediji i drugi akteri koji dijele misinformacije pridonose ostvarenju društveno štetnih ciljeva strateški organiziranih i vođenih dezinformacijskih kampanja. Dijeljenje nije jedini način povećanja vidljivosti i dosega dezinformacija i pogrešnih informacija. To se ostvaruje i lajkanjem, komentiranjem, klikanjem određenog sadržaja ili samim gledanjem objava i sadržaja na ekranu jer platforme i to mjere” (Grbeša Zenzerović i Nenadić, 2022, str. 11).

ROD KAO ASPEKT INFORMACIJSKOG POREMEĆAJA

Ako je tako da se pojam *dezinformacija* određuje trima komponentama – mogućnost provjere, postojanje namjere i nanošenje štete (Grbeša Zenzerović i Nenadić, 2022, str. 11) – onda bi se moglo pretpostaviti da pojam *dezinformacija* kao nadređeni pojam obuhvaća i one inačice dezinformacija koje imaju kakav specifični atribut ili aspekt, primjerice onaj roda. Pojam *rod* u kontekstu promišljanja rodnih aspekata dezinformacijskog poremećaja najčešće se koristi kao tzv. krovni pojam (engl. *umbrella term*), kojim se obuhvaćaju koncepti rodnog identiteta, rodnog izražavanja te seksualne orijentacije. Takvo korištenje pojma *rod* u skladu je s korištenjem toga pojma u nacionalnim i/ili nadnacionalnim dokumentima koji se dotiču različitih segmenata rodnih politika. Te se politike, a posebice od početka 21. stoljeća, planiraju i provode kroz različite političke programe nacionalnih ili

nadnacionalnih političkih entiteta, a između ostaloga prepoznaju važnost podizanja svijesti o političkoj i društvenoj relevantnosti uočavanja i sprječavanja rodno uvjetovanih dezinformacija te ostalih rodni aspekata informacijskog poremećaja.

Definiranje pojma rodna dezinformacija

Znanstvena promišljanja rodno aspekta informacijskog poremećaja još su novijeg datuma od spomenute stručne ili političke pozornosti usmjerene na informacijski poremećaj općenito pa stoga ne čude različiti načini definiranja temeljnog operativnog termina *rodna dezinformacija*. Primjerice na stranicama Internet Governance Forum (Radsch i sur., 2021, str. 9) pojam se određuje na sljedeći način: „Pojam rodna dezinformacija označava bilo koju lažnu ili manipulativnu informaciju kojoj je namjera prouzročiti štetu ženama ili osobama drugih/drukijih rodni identiteta ili seksualni orijentacija.” Rodne dezinformacije mogu se razumijevati i kao krovni pojam (Judson i sur., 2020, str. 12) koji označava određene informacijske aktivnosti (poput kreiranja, dijeljenja, diseminacija sadržaja) koje: a) napadaju ili umanjuju vrijednost osoba na temelju njihova roda i b) koje zaoštravaju, potiču, provociraju orodene (rodno specifične) narative za promociju političkih, društvenih ili ekonomskih ciljeva. Osim toga organizirane i namjerne kampanje dezinformiranja koje su usmjerene na osobe određenog roda određene su i kao način potkopavanja demokracije, tj. specifična prijetnja demokraciji kao modelu koji ima kapacitet (političke) inkluzivnosti (Moceri, 2021). Naposljetku, Lucina Di Meco i Kristina Wilfore, autorice čiji se rad na osvješćivanju o opasnostima od rodno dezinformiranja i rad na sprječavanju rodno informacijskog poremećaja počesto određuje pionirskim i vrlo dobro informiranim, navode da su rodne dezinformacije širenje obmanjujućih ili netočnih informacija i slika protiv političkih liderica, novinarki i javni osoba ženskog roda. S osloncem na narative usmjerene protiv žena i rodne stereotipe, cilj je tih napada predstaviti političarke i državne dužnosnice kao inherentno nepouzdan, neinteligentne, neprihvatljive ili nekontrolirane – previše emocionalne da bi obnašale dužnost ili sudjelovale u demokratskoj politici. Rodno uvjetovana dezinformacija, nadograđujući se na koordinirane seksističke narative obilježene lošom namjerom, iskrivljuje javno razumijevanje profesionalnih postignuća političarki i odvraća žene od političke karijere (Di Meco i Wilfore, 2024). Autorice nastavljaju napomenom da se definicija i razumijevanje rodno uvjetovane dezinformacije „razvijaju kako se prikupljaju dokazi o ulozi tehnologije u naglašavanju mržnje i pristranosti te o načinima na koje se ti alati mogu upotrijebiti u zlonamjerne svrhe” (Di Meco i Wilfore, 2024). Na koncu valja reći da rodno uvjetovani aspekti informacijskog poremećaja moraju biti razumijevani interseksijski, pa se tako „(r)odna dezinformacija, u kontekstu LGBTI zajednica, javlja kada se stvaraju i šire lažni, zavaravajući ili netočni narativi temeljeni na štetnim stereotipima o LGBTI zajednicama, posebno transrodnim ženama, kako bi se postigli određeni politički, društveni ili ekonomski ciljevi” (Ured visokog povjerenika UN-a za ljudska prava – OHCHR, 2023, str. 2). No također rodne dezinformacije u kontekstu LGBTIQ+ grupa i/ili osoba uključuju mnogo širi raspon od onog seksualne orijentacije, rodno identiteta i/ili izražavanja te obuhvaćaju aspekte „preklapajućih identiteta i sistema potlačivanja poput: rase, invaliditeta, dobi, klase i drugih” (Ured visokog povjerenika UN-a za ljudska prava – OHCHR, 2023, str. 3). Treba napomenuti i da rodna dezinformacija „ne obuhvaća samo dezinformacije koje prikazuju LGBTI osobe kao opasne ili loše, već [ona obuhvaća, op. a.] i korištenje LGBTI povezanih narativa kako bi se napale druge zajednice (na primjer, tvrdeći

da su migranti inherentno homofobni)" (Ured visokog povjerenika UN-a za ljudska prava – OHCHR, 2023, str. 3; v. i Strand i Svenson, 2021).

Iz prikazanih primjera pokušaja definiranja pojma *rodna dezinformacija* uočava se kako neki izvori pojam predstavljaju u užem smislu, kao dezinformaciju plasiranu s nakanom objede, činjenja štete i/ili osobne koristi za autora takve informacije. S druge strane, neki izvori taj pojam doživljavaju u širem smislu, razumijevajući ga u terminima procesa, a ne čina; pojam *rodna dezinformacija* razumije se i kao krovni pojam koji podrazumijeva strukturnu složenost analitički zahtjevniju od dualizma istinito-neistinito. Na koncu, ponuđeno je i razumijevanje koje pojam opisuje u političkom smislu kao prijetnju demokraciji, dakle niti ga se doživljava kao čin niti kao proces, već se upućuje na djelovanje. Termin shvaćen u užem smislu zaziva ponešto pojednostavljenu shemu istinitog i neistinitog, a jedno ili drugo imalo bi biti utvrđeno upravo postupkom provjere informacija. Valja dodati da „kritička feministička teorija tvrdi da je stvaranje istine kompleksan proces, isprepleten i ovisan o intersekcionalnim polugama tlačenja, te da se kao istinite mogu doživljavati ‘višestruke stvarnosti’, ‘višestruke istine’ ili ‘višestruka proživljena iskustva’ ” (Schlüter i Markham, 2022). Važnost kritičkoga feminističkog promišljanja procesa strukturiranja vrijednosti nazvane *istina* ili *istinito* (u ovom slučaju u kontekstu informacije i/ili informiranja) jest upravo u naglasku na činjenicu da se pojam *rodna dezinformacija* mora razumijevati u širem kontekstu, onom koji će uključivati svijest o uvriježenim i funkcionalnim društvenim narativima koji generiraju ili nude semantičke osnove za kreiranje rodni dezinformacija. Riječima Alice Marwick i sur., „(p)ozicioniranje dezinformacija kao namjerne negacije ‘istine’ negira kompleksne i višeslojne karakteristike procesa stvaranja znanja. Dezinformacije često pojačavaju medijski akteri željni opovrgavanja ili kontekstualiziranja (Phillips, 2018), dok ‘pravi vjernici’ dijele sadržaj kako bi potvrdili svoje vlastite identitete ili upozorili druge” (Marwick i sur., 2023). Dezinformacije se ne mogu lako razumjeti unutar binarnog okvira istinito-neistinito ili kroz prizmu „namjere” – posebno uzimajući u obzir široko širenje sadržaja na mreži (Marwick i sur., 2023).

Društvene mreže i digitalne platforme igraju ključnu ulogu u širenju rodni dezinformacija. Brzina širenja informacija na internetu može dovesti do toga da se netočne tvrdnje brzo prihvate i prošire, bez provjere istinitosti ili konteksta. Osim toga algoritmi društvenih mreža mogu stvarati efekt tzv. „filter mjehurića”, tj. situaciju u kojoj osoba prima ili vidi samo vijesti i informacije koje potvrđuju ono u što već vjeruje i što joj se sviđa, posebno kada je ta situacija stvorena na internetu kao rezultat algoritama koji odabiru rezultate pretraživanja korisnika, a koji otežavaju izlaganje različitim perspektivama, što dodatno potiče širenje rodni dezinformacija među osobama sličnog razmišljanja.

Kritička feministička perspektiva jedna je od perspektiva koja otvara prostore i mogućnosti razaznavanja i dekonstruiranja kontekstualnih čimbenika koji utječu na formiranje konkretnih ostvaraja rodni aspekta informacijskog poremećaja. S druge strane, samo detektiranje provjerljivosti, namjernosti i štete koju takve vrste manipuliranog sadržaja proizvode ulazi u područje provjeravanja činjenica i utvrđivanja njihove istinitosti i/ili pak u područje onog rada koji će analizom materijala uputiti i upozoriti na druge suspektne aspekte nekog informacijskog sadržaja koji jest oblik informacijskog poremećaja,

no ne nužno dezinformacija. Na koncu treba istaknuti i to da je kritički feministički pristup problemu informacijskog poremećaja inherentno inkluzivan te činjenicu da su znanstvene i stručne analize i rasprave u tom području nerijetko obilježene intersekcijskim pristupom (v. primjerice: Billard, 2023; Carratalá, 2023; Cushman i Avramov, 2021; Freedman i sur., 2021; Marwick i sur., 2023).

Konteksti rodni dezinformacija

U hrvatskom znanstvenom prostoru radova o dezinformacijama nema mnogo, a od postojećih radova najveći ih je broj posvećen istraživanju dezinformacija u različitim kontekstima, od kojih se ističe kontekst pandemije bolesti COVID-19. Pretraživanje Portala hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa (Hrčak) prema ključnim riječima „dezinformacije” i „dezinformacija” donosi ukupno dvadeset i tri rada, a pretraživanje prema pojmu „rodne dezinformacije” ne donosi ni jedan rad. No pretraga prema prijevodu pojma na engleski jezik („gender disinformation”) donosi dva rada. U radu naslova „Challenging stereotypes with media and information literacy in Mexico” autorice Juleite Flores Michel, Margarita Emilia González Treviño i Alma Elena Gutiérrez Leyton ukazuju na to da „problemi s dezinformacijama nisu ograničeni samo na lažne vijesti jer, čak i kada sadržaj dolazi iz vjerodostojnih izvora i provjerljivih činjenica, postoje filtri koji predstavljaju subjektivnu, pristranu i deformiranu stvarnost” (Flores Michel i sur., 2019, str. 82). Drugi rad naslova „Foreign Norm Entrepreneurs’ Misinformation and Disinformation Narratives on LGBT+ Rights in Europe”, autorskog dvojca Cecilije Strand i Jacoba Svenssona, nudi između ostalog prikaz četiriju temeljnih narativa koji funkcioniraju kao osnova s koje se kreira i širi dezinformacijska i misinformacijska kampanja usmjerena protiv LGBTIQ+ osoba u Europskoj uniji. Ta četiri narativa jesu: „1. suprotstavljanje rodnoj ideologiji i zaštita Božjeg poretka, 2. heteroaktivizam i zaštita prava „prirodne” obitelji, 3. LGBT+ prava kao zapadnjački kolonijalizam i 4) LGBT+ prava kao prijetnja pravima djece” (Strand i Svensson, 2022, str. 109; v. i Salkanović i Šehović, 2024).

Narativi koje izdvajaju Strand i Svensson prepoznatljivi su dijelovi obuhvatnijeg anti-rodnog pokreta koji se kako u svojoj ideološkoj tako i u svojoj aktivističkoj formi mobilizira oko nekoliko ključnih pitanja koja uključuju između ostalog „suprotstavljanje rodnoj ravnopravnosti i jednakim pravima za seksualne manjine, suprotstavljanje edukaciji o seksualnosti te seksualnim i reproduktivnim pravima, poput pobačaja, te suprotstavljanje uključivanju rodni pitanja u glavne društvene tokove, uključujući uklanjanje riječi ‘rod’ iz državnih dokumenata i medijskog diskursa” (Jilozian, 2018, str. 12). Navedene ideološke aspekte moguće je uočiti u svim (europskim) manifestacijama antirodnog pokreta, uz opasku da se u različitim nacionalnim ili lokalnim kontekstima ističu različite komponente tog narativa i/ili se povezuju s društvenim trendovima i akterima koji su antirodnom pokretu ideološki srodni. U Republici Hrvatskoj, prema istraživanju Amira Hodžića i Aleksandra Štulhofera iz 2017. godine, antirodni pokret, osim sličnosti s drugim europskim strujanjima toga tipa, pokazuje i „neke specifične, lokalno oblikovane strategije i diskurse. Potonji su uglavnom povezani s postkomunističkim i postkonfliktnim kontekstom (raspadom Jugoslavije), obilježenim porastom religioznog samoidentificiranja i nacionalističke retorike” (Hodžić i Štulhofer, 2017, str. 59). U tom kontekstu autori prikazuju djelovanje nekoliko društvenih aktera u Republici Hrvatskoj, poput udruga Vigilare, Glas roditelja za

djecu (GROZD) te udruge U ime obitelji, u periodu od 2012. do 2014. godine, a koje su poseban naglasak stavljale (a to i dalje čine) na potrebu očuvanja tradicionalnih rodni uloga, posebice u kontekstu roditeljstva, zatim na pitanje pobačaja te na formalno (legislativno) određenje/definiranje pojma *brak*. Također je važno napomenuti da „organizacije protiv rodne ideologije uključuju međunarodne i transnacionalne nevladine organizacije koje predstavljaju veće institucije i bave se zagovaranjem na visokoj razini, što govori o rastućoj profesionalnosti tih grupa” (Jilozian, 2018, str. 12; v. i Kováts i sur., 2015, str. 4). Maja Gergorić nudi pregled i analizu radova o antirodni pokretima 21. stoljeća, ukazujući na nekoliko osnovnih obilježja prisutnih u istraživanjima tog fenomena: heterogenost, koja je vidljiva u istraživanjima koja proizlaze iz različitih akademskih disciplina i pristupa, u različitim časopisima u kojima se ta istraživanja objavljuju te u određivanju analiziranog fenomena (Gergorić, 2020, str. 161), i homogenost, koja je vidljiva u metodološkom aspektu (kvalitativna istraživanja) i zemljopisnoj pokrivenosti istraživanja, tj. najčešće su analizirane regije istočna, jugoistočna i zapadna Europa (Gergorić, 2020, str. 161). Treće se obilježje tiče činjenice da su u manje od petine radova antirodni pokreti definirani kao društveni pokreti (Gergorić, 2020, str. 161). Radovi pak koji su antirodni pokret definirali kao društveni pokret najviše su se oslanjali na analizu kulturnih artefakata i uokvirivanja, s diskurzivnim okvirima „rodne ideologije” i antikolonijalnog okvira kao najčešćim analizama, dok se analiza aktivističkih mreža usredotočuje na ulogu Katoličke Crkve i radikalne političke desnice. Pristup strukture političkih mogućnosti, odnosno, kako pojašnjava autorica, pristup kojim se analiziraju utjecaji vanjskih faktora na društveni pokret (saveznici pokreta, političke reforme, pitanja financiranja, pitanja moći države ili pitanja političkih podjela unutar elita, pravna ograničenja i sl.), najmanje je korišten analitički pristup (Gergorić, 2020, str. 161).

Na koncu valja spomenuti i kontekste dezinformacija koje u društvu postoje desetljećima i vezane su uz pogrešno tumačenje pojmova kojima se potom pridaju negativne konotacije, a jedan od takvih pojmova neupitno je i sam pojam *feminizam*. Tako, primjerice, Valerie Hobbs, u članku „Characterizations of feminism in reformed Christian online media”, istražuje na koji se način tretira pojam *feminizam* u publikacijama specifične religijske provenijencije. Autorica piše da se pojam *rat kultura* često koristi „u vezi s onim što se doživljava kao borba između evanđeoskog kršćanstva i pokreta poput feminizma koji, prema mnogima, potkopavaju kršćansku ideologiju” (Hobbs, 2015, str. 1). Feminizam se, nastavlja autorica, u tom smislu optužuje za umanjivanje vrijednosti tradicionalne obitelji, uspon žena na nebiblijskim pozicijama vodstva, legalizaciju pobačaja, teološki liberalizam i porast stope razvoda (Hobbs, 2015, str. 1). U svome radu autorica nudi i prikaz dvaju istraživanja koja nisu bila povezana s religijskim tiskanim medijima. Prvo je istraživanje Leonie Huddy iz 1997. godine kojim ispituje učestalost kojom su „specifična politička pitanja, ženske organizacije i pojedinci povezani s pokretom žena izričito označeni kao feministički ili podržavatelji feminizma u *The New York Timesu* i trima najčitanijim tjednicima između 1965. i 1993.” (Hobbs, 2015, str. 7). Huddy zaključuje da mediji pojednostavljeno prikazuju feministički pokret zato što identificiraju samo nekoliko feministkinja po imenu, a feministkinje pak često karakteriziraju kao osobe koje su u sukobu s drugim, običnim članovima društva (Hobbs, 2015, str. 7). Drugo istraživanje koje Hobbs navodi napravili su 2012. godine Sylvia Jaworska i Ramesh Kirshnamurthy fokusirajući se na njemačke i britanske

novine kako bi pronašli 20 najčešćih kolokacija kod kojih je jedna od sastavnica *feminizam*. Rezultati tog istraživanja otkrili su snažnu tendenciju (britanskog i njemačkog) tiska da prikazuje feminizam kao „rubni politički pokret, uz tendenciju njegova demoniziranja ili seksualiziranja“ (Jaworska i Krishnamurthy, 2012, str. 414). Na koncu Valerie Hobbs nudi svoju analizu reformiranih kršćanskih *online* medija te zaključuje kako je ključna poluga tih prikaza feminizma upravo u isticanju „ideja i pitanja suprotnih reformiranim kršćanskim vjerovanjima i praksama“ (Hobbs, 2015, str. 29). Drugim riječima, optužujući feminizam da doprinosi raspadu braka i obitelji te suprotstavljajući ga ideji sretnog braka, reformirani kršćani identificiraju zajedničkog neprijatelja i ujedinjuju se u naporima da ostanu vjerni svojim uvjerenjima. Iako je, zaključuje Hobbs, ocrnjivanje i demoniziranje feminizma prisutno i u takozvanim prevladavajućim (engl. *mainstream*) medijima, u analiziranom materijalu „feminizam nije samo demoniziran već je i pretvoren u čudovište u ovoj zajednici [reformiranih kršćana, op. a.] do te mjere da usklađivanje s feminizmom znači usklađivanje s idejama i ponašanjima suprotnim Božjoj riječi“ (Hobbs, 2015, str. 29).

Manifestacije rodno uvjetovanih dezinformacija i rodno uvjetovano nasilje

Rodne dezinformacije ili drugi modaliteti informacijskog poremećaja koji imaju rodnu atribuciju najčešće se dotiču onih rodnih aspekata ženskosti koji su u tradicionalnom kontekstu manje ili uopće neprihvatljivi, kao i onih aspekata ljudske seksualnosti i rodnih identiteta koji su drukčiji od tradicionalne rodne binarnosti muško-žensko. Već klasična rodnoteorijska i/ili feministička dihotomija privatno-javno, s privatnim segmentom života kao onim primjerenim ženama, a javnim kao onim rezerviranim za muškarce, počesto se oslikava i u suvremenim rodno utemeljenim aspektima informacijskog poremećaja. Politički i socijalni psiholozi također koriste teoriju rodnih uloga kako bi objasnili uznemiravanje i prijetnje koje su često usmjerene prema političarkama. U mnogim društvima karakteristike koje se tradicionalno povezuju s političarima, poput ambicije, odlučnosti i čvrstine, često se smatraju „muškim“ osobinama. Kada žene u politici pokažu te osobine, društvo ih može percipirati kao prekršiteljice uobičajenih društvenih normi. Zbog toga su žene na političkim pozicijama češće izložene napadima, uključujući *online* uznemiravanje, koje djeluje kao način provođenja tradicionalnih rodnih uloga. Anonimnost na internetu dodatno olakšava takve oblike uznemiravanja (Di Meco i Brechenmacher, 2020). Odatle proizlazi velik broj dezinformacijskih kampanja i drugih modaliteta informacijskog poremećaja koji se tiču dezavuiranja žena na istaknutim javim, političkim, poslovnim i sličnim funkcijama.

Primjerice, prema pisanju organizacije EU Disinfo Lab, a u suradnji s portalom #ShePersisted, tijekom nacionalnih izbora 2021. godine u Francuskoj i Njemačkoj kandidatkinje za političke funkcije puno su češće nego njihovi muški kolege bile cilj dezinformacijskih kampanja i uvredljivih poruka. „Tijekom izbora za Bundestag 2021. godine u Njemačkoj napadi na kandidatkinju Zelenih, Annalenu Baerbock, bili su duboko rodno uvjetovani, uključujući seksualno usmjerene zloupotrebe slika te su često uključivali ilegalne govore mržnje koje platforme nisu uspjele riješiti“ (Jonusaite i sur., 2022, str. 5). Seksualizacija političarki čest je oblik rodno uvjetovanog dezinformiranja. Tako je ukrajinska zastupnica Svitlana Zališčuk postala poznata 2017. godine kada je govorila u UN-u o ratu svoje zemlje

s Rusijom i njegovu utjecaju na žene. Zališčuk je rekla svjetskim liderima da su se ukrajinske žene morale prebaciti s ravnopravnosti na preživljavanje, a što ju je vrlo brzo učinilo metom dezinformacijske kampanje koja se sastojala u širenju objave na Twitteru gdje ona navodno daje obećanje da će trčati gola ulicama Kijeva ako ukrajinska vojska izgubi važnu bitku protiv proruskih separatista, a cijela je kampanja bila garnirana lažnim slikama gole Zališčuk (Di Meco i Brechenmacher, 2020).

Alana Moceru ustvrđuje kako se rodne dezinformacije koje su usmjerene na potkopavanje i urušavanje participacije žena u politici mogu razvrstati na dva tipa. Jedan je takozvani transnacionalni, kao u slučaju ukrajinske zastupnice, u kojem je temeljni fokus usmjeren na diskreditiranje kritičara i opozicije u drugim zemljama, a s ciljem podrivanja mehanizama demokracije u nekoj određenoj zemlji, što nadalje podriva demokratske procese globalno te ih prikazuje kao kaotične, nestabilne i u konačnici neodržive (Moceru, 2021). Drugi tip predstavlja pokušaje državnih aktera da ušutkaju unutarnje kritičare ili protivnike, a Moceru navodi primjer brazilske novinarku Biancu Santana koja, nakon objave članka u britanskom *Guardianu* o uključenosti predsjednika Brazila Jaira Bolsonaro u ubojstvo brazilske aktivistkinje za ljudska prava Marielle Franco, doživljava niz javnih napada u vidu dezinformacijski obrađenih slika u kojima su fotografije njezina lica bile montirane na pornografske slike uz tvrdnje da je prostitutka te poruke o tome da treba biti silovana. „Istraživanja su pokazala da rodno uvjetovano *online* uznemiravanje ima učinak odvratanja žena i djevojaka od sudjelovanja u politici zato što su svjedokinje da je sustav neaktivan kada je riječ o zlostavljanjima žena *online* te su obeshrabrene od karijera u kojima su izložene javnosti” (Jonusaite i sur., 2022, str. 5).

Eklatantni primjeri rodno uvjetovane dezinformacijske kampanje usmjerene prema Bianci Santana i Svitlani Zališčuk, ali i mnogim drugim ženama diljem svijeta, otvara nov i iznimno važan aspekt rodno uvjetovanih oblika informacijskog poremećaja, aspekt unutar kojeg se promišljaju veze i strukture rodnog dezinformiranja s rodno uvjetovanim *online* nasiljem i uznemiravanjem. Prema Europskom institutu za rodnu ravnopravnost pojam *rodno uznemiravanje* označava neželjeno ponašanje povezano sa spolom osobe s ciljem ili učinkom narušavanja dostojanstva osobe te stvaranja zastrašujućeg, neprijateljskog, ponižavajućeg, degradirajućeg ili uvredljivog okruženja, a u širem se smislu pojam *rodno uznemiravanje* razmatra u okviru pojma *psihološko nasilje*, koji označava svaki čin koji uzrokuje psihološku štetu nekoj osobi, a može se pojavljivati u obliku prisile, difamacije, vrijeđanja ili uznemiravanja (EIGE, 2016).

Kim Barker i Olga Jurasz, britanske profesorice prava, navode podatak Interparlamentarne unije iz 2016. o iznimno visokoj razini uznemiravanja i nasilja nad ženama u politici (81,8 % njih iskusiło je neku vrstu psihičkog nasilja zbog svoje uloge u parlamentu, a dvije godine kasnije taj se postotak popeo na 85,2 %) te tvrde da „postoji korelacija između širenja dezinformacija o ulogama, kampanjama, vjerovanjima i djelovanjima žena u politici te uznemiravanja i zlostavljanja koja se primaju kao rezultat” (Barker i Jurasz, 2020). Nadalje, autorice uočavaju tendenciju normalizacije antirodnih politika, kao i antifeminističkog i ženomrzačkog jezika u javnom životu, što utječe na svakodnevno nasilje nad ženama i pridonosi promociji rodni dezinformacija. „S obzirom na to da je internet postao klju-

čan izvor informacija o politici, postojanje rodni dezinformacija ima ozbiljne posljedice za jednakost i raznolikost zastupljenost u modernoj politici. S obzirom na potencijalne koristi od vidljivosti na mreži i sudjelovanja u političkom životu, izazovi koje predstavljaju dezinformacije, rodno uvjetovana zloupotreba na mreži i ciljanje politički vidljivih žena jesu značajni" (Barker i Jurasz, 2020). Osim toga, osvrćući se na (ne)uspjehe u rješavanju tog fenomena, autorice ističu problem odgovornosti odgovarajućih institucija i struktura za sprječavanje i suzbijanje rodni dezinformacija i pratećeg rodno uvjetovanog *online* nasilja i uznemiravanja, s posebnim naglaskom na krugove vezane za razvoj novih *online* komunikacijskih tehnologija. U tom je kontekstu, tvrde autorice, razvojna tendencija opisana iskazom „objavljuj [nova komunikacijska rješenja, op. a.] često i brzo – a zatim počisti stvar” stav koji „pojačava rodnu pristranost i, što je još alarmantnije, aktivno potiče njezino repliciranje putem algoritamskih razvoja” (Barker i Jurasz, 2020; v. i Khan 2023). Tehnološko-algoritamski razvoj danas je neodvojiv od umjetne inteligencije te stoga valja spomenuti upozorenja o važnosti dizajnerskih izbora u sustavima umjetne inteligencije (v. Neumann i sur., 2024), kao i slučajeve poput slučaja Gemini, najnaprednijeg modela umjetne inteligencije tvrtke Google, u kontekstu *woke* generiranja (pogrešnih) slika na osnovi opisa (v. Euronews, 2024; Robertson, 2024).

Nadalje, valja istaknuti tvrdnju navedenu u publikaciji *Gender-based disinformation 101: theory, examples and need for regulation* o korelaciji rodno uvjetovanih dezinformacija i rodno uvjetovanog nasilja. Naime, rodne dezinformacije svakako su aspekt rodno uvjetovanog *online* nasilja i/ili uznemiravanja, a upravo „pridonošenje oblikovanju i održavanju diskriminirajućeg diskursa često opravdava i dovodi do nasilja izvan interneta” (Jonusaite i sur., 2022, str. 5). Knjiga Mone Lene Krook naslova *Violence against women in politics* (Krook, 2020) donosi i niz primjera slučajeva *online* i *offline* nasilja koje su doživjele političarke, ali i novinarkе koje se bave političkim temama, a u kojima je razvidna poveznica između *online* aspekata informacijskog poremećaja koji se mogu okarakterizirati kao *online* nasilje i nasilja nad ženama koje se dogodilo u stvarnom (*offline*) kontekstu. Psihološko nasilje, ustvrđuje Krook, najraširenija je forma nasilja nad ženama u politici (Krook, 2020, str. 139), a riječi britanske parlamentarke Jess Phillips zorno dočaravaju kontekst: „Izlažem se svakodnevnim napadima na Twitteru, putem svoje e-pošte ili beskonačnim *online* člancima u kojima ljudi pišu kako bi me željeli silovati, kako bi željeli doći i naći moje sinove obješene na stablo” (Krook, 2020, str. 140).

Također, Nina Jankowicz ističe kako „u zemljama u kojima je nasilje nad ženama uobičajeno, vrijeđanje na internetu može se brzo pretvoriti u direktne fizičke prijetnje” (Jankowicz, 2017) te citira Sandru Peperu, direktoricu programa „Gender, Women, and Democracy” pri Nacionalnom demokratskom institutu u Washingtonu, koja kaže: „Ako ti se to [*online* dezinformacijske kampanje i *online* nasilje, op. a.] dogodi i ako si Hillary Clinton, to je jedna stvar. A ako ti se to dogodi, a ti si u Indoneziji, Maleziji ili Pakistanu, zbog toga možeš platiti životom” (Jankowicz, 2017). Primjer rodno uvjetovanih medijskih kampanja kao agensa *offline* rodno uvjetovanog nasilja opisan je i u publikaciji naslova *Rodno i identitarno zasnovane dezinformacije u Bosni i Hercegovini*, a radi se o fizičkom napadu većeg broja muškaraca na grupu LGBTIQ aktivista u Banjaluci tijekom ožujka 2023. godine (Salcanović i Šehović, 2024, str. 3).

Na koncu, pojmovi *rodna dezinformacija*, *rodno uvjetovano nasilje* i *rodno uvjetovano uznemiravanje* možda se najbolje mogu razgraničiti uzimajući u obzir nakanu nanošenja štete. Pretpostavka nanese štete, što je sastavi dio svake dezinformacije, pa tako i rodne dezinformacije, čini se da može osigurati neposrednost uključivanja rodni dezinformacija i dezinformacijskih kampanja u kontekst rodno uvjetovanog nasilja, najčešće (ali ne isključivo) psihološkog. Iz te pretpostavke mogu biti izuzeti oni oblici informacijskog poremećaja koji ne pretpostavljaju segment namjernog nanošenja štete, poput misinformacija. Svakako, informacijska kontaminiranost misinformacija mora se tada zasebno tumačiti, pa i u rodnom ključu.

NAČINI SUZBIJANJA I SPRJEČAVANJA RODNOG ASPEKTA INFORMACIJSKOG POREMEĆAJA

S obzirom na iznimno velik utjecaj koji rodno uvjetovan informacijski poremećaj ima na različite aspekte života pojedinih osoba, ali i na funkcioniranje društva u cjelini, može se ustvrditi da taj fenomen predstavlja ozbiljnu prijetnju društvenoj koheziji, jednakosti, ljudskim pravima i demokraciji. Stoga u završnom poglavlju rada iznosimo nekoliko ključnih tema relevantnih u diskursu povezanom s borbom protiv rodni dezinformacija.

Prvo, važno je naglasiti potrebu za edukacijom i osvješćivanjem kako o rodnoteorijskim temama tako i o temama koje su obuhvaćene terminom *medijska pismenost*, kako u slučaju djece i mladih tako i odraslih članova društva. U tom se kontekstu može spomenuti popularna teorija (psihološke) inokulacije. „Teorija inokulacije slijedi analogiju medicinskog cijepljenja i tvrdi da je moguće izgraditi psihološku otpornost protiv neželjenih pokušaja uvjeravanja, slično kao što medicinska cijepljenja grade fiziološku otpornost protiv patogena. Psihološki tretmani inokulacije sadrže dva osnovna elementa: 1) prethodno upozorenje koje izaziva percepciju prijetnje nadolazećeg napada na vlastite stavove i 2) izloženost oslabljenoj (mikro)dozi dezinformacija koja sadrži preventivno osporavanje (ili *prebunk*) anticipiranih zavaravajućih argumenata ili tehnika uvjeravanja” (Roozenbeek i sur., 2022). Roozenbeek i sur. zaključuju da tehnika inokulacije može osigurati psihološku rezistentnost na manipulativne tehnike česte u *online* dezinformiranju, poput pretjerano emocionalnog jezika, lažnih dihotomija, nedosljednosti i sl. Dokazuju da je tehnika učinkovita kod ispitanika koji imaju različite ideološke pozadine i kognitivne stilove, kao i to da je tehnika učinkovita i u stvarnom okruženju, a ne samo u laboratorijskim uvjetima. Sudeći prema navedenom, teorija inokulacije mogla bi zaživjeti kao jedna od tehnika u kontekstu poučavanja o medijskoj pismenosti.

Drugo, potrebno je jačati transparentnost i odgovornost na *online* platformama. Velike tehnološke kompanije trebaju preuzeti odgovornost za suzbijanje širenja rodni dezinformacija na svojim platformama. To uključuje uvođenje strožih politika o uklanjanju sadržaja koji promiče mržnju na osnovi roda te osiguranje transparentnosti u algoritmima koji određuju prikazivanje sadržaja korisnicima. Nadalje, Emma Lygnerud Boberg, savjetnica za pitanja roda i razvoj programa organizacije International Media Support, navodi da je potrebno omogućiti brzo, jednostavno i višestruko prijavljivanje zlonamjernog sa-

držaja od strane internetskih posrednika kako bi se učinkovito odgovorilo na problem rodno uvjetovanih dezinformacija. To bi omogućilo ženama da daju sveobuhvatan prikaz zlostavljanja kojem su izložene i osiguraju odgovarajući kontekst incidenta. Paralelno, poslodavci bi trebali razviti snažne politike podrške za zaposlene suočene s *online* uznemiravanjem, uz jasne protokole za identifikaciju i prijavljivanje tih incidenata (Lygnerud Boberg, 2021).

Treće, aktivno sudjelovanje civilnog društva i organizacija za ljudska prava ključno je u borbi protiv rodni dezinformacija. Te organizacije mogu provoditi istraživanja i prikupljanje dokaza u specifičnim društvenim i kulturnim kontekstima kako bi se dobili točniji uvidi na široj razini, pa i globalnoj, a koji su utemeljeni na dokazima iz regionalnih i/ili lokalnih okruženja. Također, organizacije civilnog društva mogu raditi na podizanju svijesti o rodni dezinformacijama i njihovoj povezanosti s rodno uvjetovanim nasiljem, pružati podršku žrtvama rodnog nasilja i zagovarati političke promjene koje će jačati zaštitu žena i LGBTQ+ osoba od *online* uznemiravanja i diskriminacije (v. Cibian i sur., 2019). Uloga akademske zajednice u tom je aspektu također od velike važnosti, kako u tradicionalnom smislu suradnika u procesu provjere činjenica tako i u pogledu obrazovnog, ali i nužnog daljnjeg istraživačkog napora, kako u borbi protiv rodno uvjetovanih dezinformacija tako i u razumijevanju uvjeta koji generiraju takvu vrstu informacijskog poremećaja.

Četvrto, jedan od ključnih alata u borbi protiv rodni dezinformacija jesu sami provjeratelji informacija (engl. *fact-checkers*) koji provjeravaju točnost informacija koje se šire putem medija, društvenih mreža i drugih kanala. Njihova je uloga ključna jer pružaju pouzdane i provjerene informacije kao odgovor na lažni i/ili manipulirani sadržaj. Provjeratelji informacija koriste se različitim metodama, uključujući istraživačko novinarstvo, analizu podataka i provjeru izvora, kako bi identificirali netočne informacije i/ili analizirali sadržaje koji ulaze u druge kategorije informacijskog poremećaja, poput misinformacija i malinformacija. Kada je riječ o rodni dezinformacijama, provjeratelji informacija imaju važnu ulogu u identificiranju i razotkrivanju lažnih tvrdnji i stereotipa vezanih uz rod, pružajući javnosti argumentirane i znanstveno utemeljene informacije s ciljem dekonstruiranja rodni mitova i predrasuda te upućivanja na relevantne izvore u kojima se pojedina tema istražuje i analizira. Međutim, uloga provjeratelja informacija nije samo u pronalaženju i ispravljanju dezinformacija; oni također educiraju javnost o važnosti kritičkog razmišljanja i provjere izvora informacija. Tako provjeratelji informacija mogu pružiti alate i resurse koji pomažu široj javnosti prepoznati znakove informacijskog poremećaja te razviti vještine evaluacije informacija. U tom kontekstu Lygnerud Boberg navodi da „(a)utomatizirane metode detekcije moraju biti poboljšane, a posrednici na internetu trebaju uvesti ‘poticaje’ kako bi odvratili korisnike od objavljivanja zlonamjernog sadržaja. Nezavisni provjeratelji informacija i svi oni koji se bave prikupljanjem podataka i izradom baza za prepoznavanje dezinformacija moraju uključiti rodnu perspektivu u svoju obuku kako bi identificirali rodne dezinformacije i odgovorili na njih“ (Lygnerud Boberg, 2021). Važno je istaknuti i da je provjerateljskih redakcija specijaliziranih za rodni aspekt informacijskog poremećaja vrlo malo, kako u europskom tako i u globalnom kontekstu. Osim prije spomenute platforme #ShePersisted, kao platforme u cijelosti posvećene upravo radu na otkrivanju, provjeravanju i sprječavanju rodni dezinformacija, te novouspo-

stavljenog portala Libela.org u Republici Hrvatskoj, koji je također u cijelosti posvećen upravo radu na otkrivanju rodni dezinformacija, specijalizirano se provjeravanje rodni dezinformacija provodi kao zaseban segment unutar generalnog djelovanja provjere činjenica u svim značajnim provjeravateljskim redakcijama, kao što su: PolitiFact i Maldita.es (Maldito Feminismo), a u regionalnom i domećem kontekstu primjerice djeluju portal Raskrinkavanje.ba, Faktograf.hr te Lupa u okviru portala Lupiga.com. S obzirom na potrebe za provjeravateljskim intervencijama, edukacijama i prevencijama vezanima za rodno uvjetovane dezinformacije o kojima je već bilo riječi u tekstu, iskaz potrebe za povećanjem broja sekcija ili samostalnih redakcija za provjeru rodni dezinformacija svakako se može okarakterizirati društvenom nužnošću.

Kratki pregled dosadašnjih postignuća domaćih specijaliziranih provjeravateljskih agencija ili portala koji istražuju i rodne teme ukazuje na nekoliko narativnih područja unutar kojih se najčešće pojavljuju manifestacije rodni oblika informacijskog poremećaja u domaćem okruženju. Prva koju bi valjalo istaknuti jest tema kojom se elaborira neka vrsta osnovnog terminološkog aparata rodni studija, pa se provjeravaju i analiziraju napisi o takozvanoj „rodnoj ideologiji“ u različitim inačicama. Tako domaći provjeravatelji informacija nude niz tekstova u kojima se analizira tema rodne neutralnosti u hrvatskim legislativnim dokumentima (Kristović, 2024a; Kristović, 2024b), pojašnjava se pitanje akademskog usustavljanja rodni studija (Despot, 2024), propituje se pojam *rodna ideologija* te se uočava njegova semantička ispražnjenost (Vidov, 2017). Tematska okosnica rodne ideologije i njezinih inačica razlaže se i u tekstovima koji se tiču predizbornih kampanja tijekom 2024. godine, a osim toga analizira se tipičan sadržaj rodni aspekta dezinformacijskog poremećaja vezan za dezavuiranje žena u politici (Zelić, 2024b). Još je jedna inačica rodne ideologije prisutna u domaćem provjeravateljskom prostoru, a radi se o analizi napisa o tematici transrodnosti (Sorić, 2024). Također su prisute teme koje se tiču reproduktivnog i seksualnog zdravlja s različitim polazištima i analiziranim populacijama (Despot, 2017; Grgurinović, 2022), kao i članci vezani za ekonomske teme povezane s radom i pripadajućim pravima, a promatrane u rodnome ključu (Zelić, 2024a). Valja reći, na koncu kratkog pregleda tematskih cjelina vezanih za rodne aspekte dezinformacijskog poremećaja, i to da nedavno osnovana platforma koja okuplja veći broj portala koji se bave provjeravanjem činjenica, Tocnotako.hr, u svojem tematskom izborniku nudi relativno širok raspon tema putem kojih je moguće pretraživati napise uključenih provjeravateljskih agencija ili portala, no ne nudi temu roda kao zasebnu temu.

ZAKLJUČAK

U suvremenome digitalnom dobu sve veća pažnja posvećuje se rodnom aspektu informacijskog poremećaja kao društvenom problemu izniklom iz duboko ukorijenjenih patrijarhalnih struktura. Rodni aspekt informacijskog poremećaja obuhvaća rodne dezinformacije, tj. netočne informacije koje se oslanjaju na stereotype o muškarcima i ženama te o osobama nebinarnoga rodni identiteta ili seksualne orijentacije drukčije od heteroseksualne, a često s ciljem održavanja postojećih rodni nejednakosti. Rodni aspekt informacijskog poremećaja uključuje i misinformacije i malinformacije koje mogu poticati

diskriminaciju, nasilje i nejednakost u društvu. Posljedice su rodni dezinformacija duboke i štetne, uključujući podriivanje samopouzdanja, otežavanje postizanja profesionalnih i osobnih ciljeva te poticanje socijalne isključenosti.

Nadalje, svi oblici rodni informacijski poremećaji mogu potjecati iz različitih izvora, uključujući tradicionalne medije, društvene mreže, političke aktere i društvene institucije. Njihovo širenje često se događa putem viralnih kampanja, mema i propagandnih strategija, a nerijetko je potaknuto ideološkim motivima ili političkim ciljevima te može biti dio šireg društvenog konteksta koji potiče rodnu diskriminaciju i nejednakost. Mediji i tehnologija imaju ključnu ulogu u širenju rodni dezinformacija, ali isto tako mogu biti ključni akteri u njihovu suzbijanju.

Tradicionalni mediji često perpetuiraju rodne stereotipe kroz tradicionalno prikazivanje žena i muškaraca, dok društvene mreže mogu omogućiti brzo širenje dezinformacija i stvaranje tzv. „filter mjehurića“. Međutim, mediji i tehnološke platforme mogu igrati i ključnu ulogu u borbi protiv rodni dezinformacija putem edukacije, promocije medijske pismenosti te implementacije algoritamskih i moderacijskih mjera za suzbijanje širenja štetnih sadržaja.

Na koncu, suprotstavljanje rodni aspektima informacijskog poremećaja složen je problem koji zahtijeva holistički pristup. Ključni izazovi uključuju nedostatak svijesti o problemu, nedostatak regulatornih okvira za suzbijanje dezinformacija te otpor od strane onih koji imaju koristi od toga da se održi *status quo*. Međutim, postoje i različita rješenja koja se mogu primijeniti kako bi se suzbile rodne dezinformacije i ostali oblici manipuliranog sadržaja, uključujući edukaciju javnosti o rodnoj ravnopravnosti i medijskoj pismenosti, jačanje regulativa koje sprečavaju širenje dezinformacija te promicanje rodno osjetljivih politika i praksi u medijima i društvu općenito. U konačnici, borba protiv efekata informacijskog poremećaja, pa tako i onoga rodni, zahtijeva zajednički napor svih dionika društva, uključujući vlade, medije, civilno društvo i pojedince. Poseban je naglasak u ovom kontekstu na provjeravateljima informacija. Iako je činjenica da provjeravateljske redakcije ispituju neke rodno utemeljene manifestacije informacijskog poremećaja, da neke redakcije imaju specifične urede posvećene rodnom aspektu informacijskog poremećaja, ipak količina i malignost ove vrste manipuliranog informacijskog sadržaja otvaraju potrebu intenzivnog rada na kreiranju i okupljanju specijaliziranih sektorskih redakcija s ciljem omogućavanja kontinuiranog i koordiniranog rada na problemu rodni aspekta informacijskog poremećaja.

Literatura

- >Barker, K. i Jurasz, O. (2020, 23. ožujka). *Gendered Misinformation & Online Violence Against Women in Politics: Capturing legal responsibility?* University of Stirling – Public policy blog. Preuzeto 20.02.2024., s <https://policyblog.stir.ac.uk/2020/03/23/gendered-misinformation-online-violence-against-women-in-politics-capturing-legal-responsibility/>
- >Billard, T. J. (2023). "Gender-Critical" Discourse as Disinformation: Unpacking TERF Strategies of Political Communication. *Women's Studies in Communication*, 46(2), 235–243. <https://doi.org/10.1080/07491409.2023.2193545>

- > Carratalá, A. (2023). Disinformation and Sexual and Gender Diversity in Spain: Twitter Users' Response, and the Perception of LGBTQI+ Organisations. *Social Sciences*, 12(4), 206. <https://doi.org/10.3390/socsci12040206>
- > Cavalini, A., Malini, F., Gouveia, F. i Comarela, G. (2023). Politics and Disinformation: Analyzing the Use of Telegram's Information Disorder Network in Brazil for Political Mobilization. *First Monday*, 28(5). <https://doi.org/10.5210/fm.v28i5.12901>
- > Cibian, S., Fierascu, S., Knezevic, S., Liebhart, K., Meissner, H., Ranca, L., Yurukova, M. i Weidel, C. (2019). *Counter-Strategies Towards Hate and Disinformation*. FreeEx – Responsibility. Freedom of Expression. Preuzeto 29.04.2024., s https://icf-fri.org/wp-content/uploads/2020/01/FreeEx_brochure_final1.pdf
- > Cushman, E. G. i Avramov, K. (2021). *Eurosodom: Specifics of Weaponized Sexuality and Gender-Based Narratives in Contemporary Russian and Pro-Russian Disinformation*. *Revista ICONO* 14, 19(1), 123–154. <https://doi.org/10.7195/ri14.v19i1.1626>
- > Despot, S. (2017, 21. ožujka). *Un o Hrvatskoj: Nedostupnost kontracepcije, pobačaja i spolnog odgoja je kršenje ljudskih prava*. Faktograf.hr. Preuzeto 25.10.2024., s <https://faktograf.hr/2017/03/21/un-hrvatska-ljudska-reproduktivna-prava/>
- > Despot, S. (2024, 5. srpnja). *Rodni studiji ne predstavljaju „uvođenje rodne ideologije na velika vrata u obrazovanje”*. Faktograf.hr. Preuzeto 25.10.2024., s <https://faktograf.hr/2024/07/05/rodni-studiji-ne-predstavljaju-uvođenje-rodne-ideologije-na-velika-vrata-u-obrazovanje/>
- > Di Meco, L. i Brechenmacher, S. (2020, 30. studenog). *Tackling Online Abuse and Disinformation Targeting Women in Politics*. Carnegie Endowment for International Peace. Preuzeto 01.02.2024., s <https://carnegieendowment.org/2020/11/30/tackling-online-abuse-and-disinformation-targeting-women-in-politics-pub-83331>
- > Di Meco, L. i Wilfore, K. (2024). *#ShePersisted – The Problem*. #ShePersisted. Preuzeto 12.02.2024., s <https://she-persisted.org/the-problem/>
- > ElGE (European Institute for Gender Equality) (2016). *Harassment*. Preuzeto 25.10.2024., s <https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1377>
- > Euronews (2024, 28. veljače). *Google's CEO Admits Gemini AI Model's Responses Showed 'Bias' and Says Company Is Working to Fix It*. Preuzeto 25.03.2024., s <https://www.euronews.com/next/2024/02/28/googles-ceo-admits-gemini-ai-models-responses-showed-bias-and-says-company-is-working-to-f>
- > Flores Michel, J., González Treviño, M. E. i Gutiérrez Leyton, A. E. (2019). Challenging Stereotypes with Media and Information Literacy in Mexico. *Medijske studije*, 10(19), 68–82. <https://doi.org/10.20901/ms.10.19.4>
- > Frau-Meigs, D. (2019). Information Disorders: Risks and Opportunities for Digital Media and Information Literacy? *Medijske studije*, 10(19), 10–28. <https://doi.org/10.20901/ms.10.19.1>
- > Freedman, J., Hoogensen Gjør, G. i Razakamaharavo, V. (2021). Identity, Stability, Hybrid Threats and Disinformation. *Revista ICONO* 14, 19(1), 38–69. <https://doi.org/10.7195/ri14.v19i1.1618>
- > Gergorić, M. (2020). Antirodni pokreti u 21. stoljeću. *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 17(1), 149–167. <https://doi.org/10.20901/an.17.07>
- > Grbeša Zenzerović, M. i Nenadić, I. (2022). *Jačanje otpornosti društva na dezinformacije: analiza stanja i smjernice za djelovanje*. Agencija za elektroničke medije. Preuzeto 01.02.2024., s https://www.aem.hr/wp-content/uploads/2022/09/Studija_dezinformacije_2-izdanje.pdf
- > Grgurinović, M. (2022, 11. svibnja). *Priziv savjesti u EU je dopušten, ali samo ako ne krši pravo na dostupnost pobačaja*. Faktograf.hr. Preuzeto 25.10.2025., s <https://faktograf.hr/2022/05/11/priziv-savjesti-eu-dostupnost-pobacaja/>
- > Hobbs, V. (2015). Characterizations of Feminism in Reformed Christian Online Media. *Journal of Media and Religion*, 14(4), 211–229. <https://doi.org/10.1080/15348423.2015.1116267>
- > Hodžić, A. i Štulhofer, A. (2017). Embryo, Teddy Bear-Centaur, and the Constitution: Mobilizations against 'Gender Ideology' and Sexual Permissiveness in Croatia. U: R. Kuhar i D. Paternotte (ur.), *Anti-gender Campaigns in Europe: Mobilizing Against Equality* (str. 59–79). Rowman & Littlefield.

- >Hromadžić, H. (2008). *Konzumerizam: potreba, životni stil, ideologija*. Jesenski i Turk.
- >Jankowicz, N. (2017, 11. prosinca). *How Disinformation Became a New Threat to Women*. Coda Story. Preuzeto 22.02.2024., s www.codastory.com/disinformation/how-disinformation-became-a-new-threat-to-women/
- >Jaworska, S. i Krishnamurthy, R. (2012). On the F Word: A Corpus-Based Analysis of the Media Representation of Feminism in British and German Press Discourse, 1990–2009. *Discourse & Society*, 23(4), 401–431. <https://doi.org/10.1177/0957926512441113>
- >Jilozian, A. (2018). *Backlash Against Equality: Anti-Gender Campaigns in Armenia, Georgia and Ukraine: A Comparative Study*. Open Society Foundation. Preuzeto 23.02.2024., s https://www.womensupportcenter.org/Backlash_Against_Equality_FINAL.pdf
- >Jonusaite, R., Sessa, M. G., Wilfore, K. i Di Meo, L. (2022). *Gender-Based Disinformation 101: Theory, Examples and the Need for Regulation*. EU DisinfoLab & #ShePersisted. Preuzeto 04.03.2024., s https://www.disinfo.eu/wp-content/uploads/2022/10/20221012_TechnicalDocumentGBD-2.pdf
- >Judson, E., Atay, A., Krasodonski-Jones, A., Lasko-Skinner, R. i Smith, J. (2020). *Engendering Hate: The Contours of State-Aligned Gendered Disinformation*. Demos. Preuzeto 01.02.2024., s <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/expressions/cfis/gender-justice/subm-a78288-gendered-disinformation-cso-ndi-annex-2.pdf>
- >Khan, I. (2023, 9. prosinca). *Gendered Disinformation: New Frontiers of Gender Based Violence*. Diplomatic Courier. Preuzeto 20.03.2024., s <https://www.diplomaticcourier.com/posts/gendered-disinformation-frontiers-gender-violence>
- >Klein, G. (2023). The Impact of Information Disorder on Deliberative Process in the Context of Climate Change. *Textual & Visual Media*, 17(2), 22–36. <https://doi.org/10.56418/txt.17.2.2023.2>
- >Kováts, E., Pöim, M. i Tanczos, J. (2015). *Beyond Gender? Anti-gender Mobilization and the Lessons for Progressives*. Foundation for European Progressive Studies – Friedrich Ebert Stiftung. Preuzeto 13.03.2024., s https://budapest.fes.de/fileadmin/user_upload/dokumente/pdf-dateien/FEPS_FES_Policy_Brief_2015.pdf
- >Kristović, I. (2024a, 9. srpnja). *Članci o rodnoj neutralnosti bili su u zakonima godinama prije ratifikacije Istanbulske konvencije*. Faktograf.hr. Preuzeto 25.10.2024., s <https://faktograf.hr/2024/07/09/clanci-o-rodnoj-neutralnosti-bili-su-u-zakonima-godinama-prije-ratifikacije-istanbulske-konvencije/>
- >Kristović, I. (2024b, 10. srpnja). *Netočno je da se rodna neutralnost prije Istanbulske konvencije nalazila u svega nekoliko zakona*. Faktograf.hr. Preuzeto 25.10.2024., s <https://faktograf.hr/2024/07/10/netocno-je-da-se-rodna-neutralnost-prije-istanbulske-konvencije-nalazila-u-svega-nekoliko-zakona/>
- >Krook, M. L. (2020). *Violence Against Women in Politics*. Oxford University Press.
- >Lilleker, D. G. i Pérez-Escobar, M. (2023). Bullshit and Lies? How British and Spanish Political Leaders Add to Our Information Disorder. *Javnost – The Public*, 30(4), 566–585. <https://doi.org/10.1080/1318322.2023.2244824>
- >Lygnerud Boberg, E. (2021, 8. ožujka). *Digital Misogyny: Why Gendered Disinformation Undermines Democracy*. IMS. Preuzeto 12.03.2024., s <https://www.mediasupport.org/blogpost/digital-misogyny-why-gendered-disinformation-undermines-democracy/>
- >Marić Tokić, S. i Skoko, I. (2023). Lažne vijesti kao dio (dez)informacijske strategije s ciljem utjecaja na javno znanje. *South Eastern European Journal of Communication*, 5(1), 87–98. <https://doi.org/10.47960/2712-0457.2023.1.5.87>
- >Marwick, A. E., Losh, E., Phipps, E. B., Schlüter, M. i Markham, A. (2023). *Feminist Approaches to Disinformation Studies. AoIR Selected Papers of Internet Research*, 2022. Preuzeto 21.01.2024., s <https://spir.aoir.org/ojs/index.php/spir/article/view/12961/10833>
- >Milas, A. J. i Dunder, I. (2023). Informacije narušenog integriteta: teorijsko određenje i ugroza nacionalne sigurnosti. *Međunarodne studije*, 23(1), 63–83. <https://doi.org/10.46672/ms.23.1.4>
- >Mocer, A. (2021, 20. svibnja). *Gendered Disinformation Campaigns, an Attack on Democracy*. IE Insights. Preuzeto 21.01.2024., s <https://www.ie.edu/insights/articles/gendered-disinformation-campaigns-an-attack-on-democracy/>

- >Nenadić, I. (2017). Kako su mainstream mediji otvorili vrata alternativnim činjenicama? *Političke analize : tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 8(30), 15–21.
- >Nenadić, I. i Vučković, M. (2021). *Dezinformacije: Edukativna brošura i vježbe za razumijevanje problema dezinformacija*. Agencija za elektroničke medije i UNICEF. Preuzeto 10.01.2024., s <https://www.medijiskapismenost.hr/wp-content/uploads/2021/04/brosura-Dezinformacije.pdf>
- >Neumann, T., Lee, S., De-Arteaga, M., Fazelpour, S. i Lease, M. (2024). *Diverse, but Divisive: LLMs Can Exaggerate Gender Differences in Opinion Related to Harms of Misinformation*. arXiv. Preuzeto 21.03.2024., s <https://arxiv.org/abs/2401.16558>
- >Peters, C. (2012). Journalism to Go: The Changing Spaces of News Consumption. *Journalism Studies*, 13(5–6), 695–705. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2012.662405>
- >Radsch, C., Judson, E., Haas, J., Wilfore, K., Di Meco, L., Sessa, M. G. i Giusti, V. (2021). *Best Practice Forum on Gender and Digital Rights: Exploring the Concept of Gendered Disinformation*. Preuzeto 07.02.2024., s https://intgovforum.org/en/filedepot_download/248/21181
- >Robertson, A. (2024, 21. veljače). *Google Apologizes for 'Missing the Mark' After Gemini Generated Racially Diverse Nazis*. The Verge. Preuzeto 24.03.2024., s <https://www.theverge.com/2024/2/21/24079371/google-ai-gemini-generative-inaccurate-historical>
- >Rozenbeek, J., van der Linden, S., Goldberg, B., Rathje, S. i Lewandowsky, S. (2022). Psychological Inoculation Improves Resilience Against Misinformation on Social Media. *Science Advances*, 8(34), eabo6254. <https://doi.org/10.1126/sciadv.abo6254>
- >Rozgonyi, K. (2018). *The Impact of the Information Disorder (Disinformation) on Elections*. Venice Commission – Council of Europe. Preuzeto 04.03.2024., s [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-LA\(2018\)002-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-LA(2018)002-e)
- >Salkanović, M. i Šehović, N. (2024). *Rodno i identitarno zasnovane dezinformacije u Bosni i Hercegovini*. ZaštoNe? Preuzeto 04.03.2024., s <https://zastone.ba/app/uploads/2024/03/rodno-i-identitarno-zasnovane-dezinformacije-u-bosni-i-hercegovini-3.pdf>
- >Schlüter, M. i Markham, A. (2022). Studying Hypermasculine Memes as Bro Science Through a Feminist Ethic of Care. *AoIR Selected Papers of Internet Research*, 2022. Preuzeto 25.02.2024., s <https://spir.aior.org/ojs/index.php/spir/article/view/12961/10833>
- >Silverstone, R. (1996). From Audiences to Consumers: The Household and the Consumption of Communication and Information Technologies. U J. Hay (ur.), *The Audience and Its Landscape* (str. 281–296). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429496813>
- >Sorić, A. (2024, 31. srpnja). *Kalifornija je zabranila prisiljavanje učitelja na 'outanje' transrodnih učenika roditeljima*. Faktograf.hr. Preuzeto 10.08.2024., s <https://faktograf.hr/2024/07/31/kalifornija-je-zabranila-prisiljavanje-ucitelja-na-outanje-transrodnih-ucenika-roditeljima/>
- >Strand, C. i Svensson, J. (2021). *Disinformation Campaigns About LGBT+ People in the EU and Foreign Influence*. Preuzeto 28.04.2024., s [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/653644/EXPO_BRI\(2021\)653644_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/653644/EXPO_BRI(2021)653644_EN.pdf)
- >Strand, C. i Svensson, J. (2022). Foreign Norm Entrepreneurs' Misinformation and Disinformation Narratives on LGBT+ Rights in Europe. *Medijska istraživanja*, 28(2), 109–132. <https://doi.org/10.22572/mi.28.2.5>
- >Ured visokog povjerenika UN-a za ljudska prava – OHCHR (2023). *Gender Disinformation in the Context of LGBTI Communities*. ILGA. Preuzeto 25.04.2024., s <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/expression/cfs/gender-justice/subm-a78288-gendered-disinformation-cso-ilga-world.pdf>
- >Vidov, P. (2017, 3. listopada). *Brkić: Pod plaštom zaštite žena uvodi se rodna ideologija*. Faktograf.hr. Preuzeto 25.10.2024., s <https://faktograf.hr/2017/10/03/brkic-rodna-ideologija-istanbulska-konvencija-prava-zena/>
- >Vozab, D. (2017). Pristrani i neprijateljski mediji te polarizacija u novom medijskom okolišu. *Političke analize : tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 8(30), 3–9.
- >Zelić, I. (2024a, 9. srpnja). *Koliki je rodni jaz u plaćama u RH?* Libela.org. Preuzeto 25.10.2024., s <https://libela.org/genderfacts/koliki-je-rodni-jaz-u-placama-u-rh/>

- >Zelić, I. (2024b, 20. kolovoza). *Parlamentarni izbori u Hrvatskoj i rodne dezinformacije (drugi dio)*. Libela.org. Preuzeto 25.10.2024., s <https://libela.org/genderfacts/parlamentarni-izbori-u-hrvatskoj-i-rodne-dezinformacije-drugi-dio/>
- >Wardle, C. i Derakhshan, H. (2017). *Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making*. Council of Europe. Preuzeto 10.03.2024., s <https://edoc.coe.int/en/media/7495-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html>

GENDER ASPECTS OF INFORMATION DISORDER

Brigita Miloš :: Josip Šipić :: Katarina Bošnjak

ABSTRACT *The aim of this article is to outline the aspects of information disorder that are recognised in academic and professional literature as specifically gendered, with particular attention to disinformation tactics and manipulations aimed at undermining women (in politics), as well as those whose gender identity cannot be readily categorised within the traditional gender binary. While it is true that gender disinformation is an important aspect of most orchestrated disinformation campaigns against women or people with other gender and/or sexual identities, this paper also addresses other types of information disorder such as misinformation and malinformation. Furthermore, it presents actors recognised in the literature as well as contexts that generate gender discriminatory information and media spaces, and provides several examples that illustrate the specific impact of gendered aspects of information disorder that constitute forms of gender-based violence online or offline. Finally, suggestions and insights are given on ways to prevent and deal with this form of information disorder, focusing on the role of fact-checkers for gender disinformation.*

KEY WORDS

ANTI-GENDER MOVEMENT, FACT-CHECKERS, GENDER DISINFORMATION, INFORMATION DISORDER

Authors' note

Brigita Miloš :: University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences ::
bmilos@ffri.hr

Josip Šipić :: CESI – Center for Education, Counselling and Research, Libela.org ::
josip.sipic@libela.org

Katarina Bošnjak :: University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences ::
kbosnjak@student.uniri.hr